

ADANA BAROSU ENGELLİ HAKLARI KOMİSYONU
DEPREM BÖLGESİ SAHA ARAŞTIRMASI
HATAY RAPORU

Adana Barosu Engelli Hakları Komisyonu olarak, Ülkemizde 06.02.2023 tarihinde Kahramanmaraş'ın Pazarcık İlçesi merkezli olarak gerçekleşen ve 11 ilin etkilendiği depremin ardından, afet bölgesi kentlerine ilk ziyaretimiz, 02.05.2023 tarihinde Hatay kentine gerçekleştirilmiştir.

Gerçekleştirdiğimiz ziyaret ile amaçlananın, yaşandığı bölgelerde, binlerce can kaybı ve hasara yol açan depremin, bir yandan engelli kişiler yönünden ortaya çıkardığı etkileri değerlendirmek ve bir yandan da deprem sonrası engelli duruma gelenlerin, karşılaştıkları sorun ve zorluklara dikkat çekmek olduğunu ifade edebiliriz.

Ayrıca belirtmek isteriz ki, dikkat çekmeye çalıştığımız sorunlara yönelik yaklaşımlar ve depremden etkilenen engelli kişilere yönelik alternatif çözümler konusunda önerilerimize bu kısa raporda, en genel şekliyle de olsa yer verilmesi tercih edilmiştir.

Depremden bu yana sahada bulunan ve çalışmalarını sürdüren Hatay Barosu Başkanlığı, Hatay Büyükşehir Belediyesi Sağlık Hizmetleri Daire Başkanlığı, İhtiyaç Haritası Koordinasyon Merkezi, Dünya Doktorları Derneği, Zirveye İlk Adım Rehabilitasyon Merkezi, Türk Psikologlar Derneği Hatay Şubesi, Hatay Psikologlar Derneği temsilcileri ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerimiz ve saha incelemelerimiz sonucunda elde ettiğimiz bilgiler ve komisyonumuzun tespitlerine raporda yer vermeye çalışılmıştır.

Öncelikle bölgede büyük bir yıkım olduğuna ve sosyal hayatın yeniden inşa edilmeye çalışıldığını belirtmek isteriz. Genel olarak şehirdeki yapılaşma önemli ölçüde zarar görmüş, kamu binaları kullanılamaz duruma gelmiş, kentte yaşamını sürdüren binlerce insan hayatını kaybetmiş, hayatta kalanlar ise, evlerini, işyerlerini, kaybetmeleri yanında, maddi-manevi olarak derin yaralar almışlardır.

Kente ziyarette bulunduğumuz 02.05.2023 tarihinde, şehrin genelinde günlük ihtiyaçların yeterli şekilde karşılanamaz durumda olduğu, ihtiyaçların karşılanması ve işlerin yürütülmesi adına geçici olarak kurulan konteyner kentler, çadır kentler ve konteyner işyerlerinin varlığını sürdürdüğü gözlemlenmiştir.

Bölgede Mersin Büyükşehir Belediyesi, Konya Büyükşehir Belediyesi, Ankara Büyükşehir Belediyesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, İzmir Büyükşehir Belediyesi, AFAD ve çeşitli kurum ve kuruluşlarca kurulmuş çadır-konteyner

kentler bulunduğu, oluşturulan bu yaşam alanlarında orada barınmanın yanı sıra yeme-içme, temizlik, sağlık ve eğitim ihtiyaçlarının da karşılanmaya çalışıldığı gözlemlenmiştir.

Ziyaret edilen ve Mersin Büyükşehir Belediyesi tarafından kurulduğu bilgisi alınan çadır kentte, çadırların kurulduğu sahada, özellikle çadır kent sakinlerinin ekibimize yönelik ilgisi "herhangi bir yardım getirme olasılığı beklentisi" nedeniyle, saha içerisindeki ziyaret kısa tutularak, çadır kent yönetiminden bilgi alınması tercih edilmiştir.

Çadır kent sahası içerisinde kurulan çadırların, birbirlerine yakın mesafeli kurulmuş olması, kişisel mahremiyet alanını ihlal etmesi yanında, özellikle çadırların bağlandığı destekleyici mekanizmanın, tekerlekli sandalye kullanan engellilerin çadırlar arasında hareket etmesine olanak tanımayacak durumda konumlanmıştır.

Ayrıca, detaylarına aşağıda yer vereceğimiz saha ziyaretimiz sırasında, banyo ve tuvalet alanlarının da özellikle hareket kısıtlılığı bulunan ve tekerlekli sandalye kullanan kişiler yönünden bağımsız hareket etmelerine olanak tanımaktan uzak şekilde düzenlendiği gözlemlenmiştir.

Bölgenin genel durumunu anlatmak çok ayrıntılı ve uzun bir çalışma gerektirdiğinden, bu kısa raporla ziyaret ettiğimiz sahaya yönelik gözlemimizi aktararak duruma engelli kişilerin ihtiyaçları açısından dikkat çekmek istiyoruz.

Tespit ettiğimiz en önemli sorunlardan birisi, bölgede engellilere ya da afete yönelik herhangi bir veri bulunmayışıdır. Deprem sonrası kaç kişi engelli hale geldi, kaç kişinin hangi araçlara ihtiyacı var, kaç kişi farklı sağlık hizmetine ihtiyaç duyuyor gibi veriler sahada çalışan kurumlarda bulunmamaktadır. Edindiğimiz en somut bilgi Hatay Barosu mensubu beş meslektaşımızın ampute edildiği yönündedir ve bu veri de Hatay Barosu tarafından tespit edilmiştir. Bunun dışında herhangi bir verinin başkaca bir kurumda ya da oluşturulan yaşam alanlarında bulunmadığı bilgisi alınmıştır.

Yaşam alanı oluşturulan yerlerin altyapı bakımından tekerlekli sandalye ve benzeri teçhizatları kullanmaya uygun olmadığı görülmüştür. Yaşam alanları genel olarak engellilerin kullanımına uygun tasarlanmamıştır. İnceleme yapmış olduğumuz çadır kentte çadırların birbirleri ile aralarındaki mesafenin dar olduğu, çadırların giriş kısmının yeterince geniş ve açık olmadığı fark ettiğimiz sorunlardan ilki olmuştur. Çoğu yerde bulunmayan engelli duş ve tuvaletleri ise, talep üzerine getirilen yerlerde rampanın sonuna basamak yapılması, tutamaç v.b. hareket kısıtlılığı olan bireyler yönünden hareket serbestisi sağlayacak donanımların olmaması gibi nedenlerle istenilen amacı sağlamaktan uzak olmuştur.

Diğer taraftan, yaşam alanlarında hareket kısıtlılığı olan bireyler için sedye gibi ihtiyaçların planlanmadığı gözlemlenmiştir. Belirtmek isteriz ki, bu ihtiyacın düşünülerek

planlamasının yapılmamış olması, yalnızca engelliler yönünden değil, aynı zamanda hareket kısıtlılığı yaşayabilecek hamile, hasta ve yaşlılar yönünden de yaşamsal sorunlar yaratmaktadır.

Ziyaret edilen çadır kent yaşam alanlarında, psiko-sosyal destek merkezleri, okul, itfaiye, oyun alanı, sinema alanı, halk sağlığı alanı, revir, üreme sağlığı ve kadın sağlığı gibi çadır ya da konteyner merkezler oluşturulmuş ise de sözü edilen bu merkezlerin genel olarak bakıldığında engellilerin erişimine uygun planlanmadığı gözlemlenmiştir.

Hatay Büyükşehir Belediyesi Sağlık Daire Başkanı ile gerçekleştirilen görüşmede, Büyükşehir Belediyesi'nin bölgede çeşitli hizmetlerinin olduğu, belediye tarafından sağlık hizmetinin yanı sıra tekerlekli sandalye, hasta yatağı gibi ihtiyaçların karşılandığı ve bu araçların bakımlarının yapıldığı ekibimizle paylaşılmış ise de tüm bunlara rağmen ellerinde yaşanan deprem sürecinde engelliliğe dair herhangi bir veri olmadığı belirtilmiştir.

Hatay Büyükşehir Belediyesi Sağlık Daire Başkanlığı tarafından, mevcut verilerine göre deprem öncesi Hatay kentinde 51.000 engellinin yaşadığının bilindiği, deprem sonrasında ise, Ortalama 5.000 kişinin engelli olarak kayıtlara geçmesinin beklendiği paylaşılmıştır.

Bölgede dikkat çeken bir diğer husus ise engellilik alanında çalışan sivil toplum örgütlerinin yetersizliğidir. Genel olarak sivil toplum örgütlerinin mülteci sorunlarına yönelik çalışmalar yürütmekte oldukları gözlemlense de kesişimsel olarak engellilik çalışan örgütlere rastlanmamıştır.

Şehirde faaliyet gösteren Özel Zirveye İlk Adım Rehabilitasyon Merkezi ve Türk Psikologlar Derneği temsilcisi Gülşen Çokluk ile yaptığımız görüşmede, deprem ardından özel öğrenim gören engelliler için talep edilmesine rağmen rehabilitasyon binalarının kullanılmadığı, hizmete izin verilmediği ifade edilmiştir. Bölgeyi tanıyan, bölgede faaliyet sürdüren rehabilitasyon merkezi çalışanlarının “depremden etkilendikleri ve psikolojik olarak hazır olamayabilecekleri” gerekçesi ile çadırlarda çalışma yapmalarına izin verilmediği bilgisi verilmiştir. Bu durumun, özellikle fizik tedavi ve rehabilitasyon desteği ihtiyacı bulunan engellilerin gelişimlerinin sekteye uğramasına ve çeşitli sorunların yaşanmasına yol açtığı belirtilmiştir.

Engellilik rapor süresinin dolması nedeniyle maaş alamayan çocukların bulunduğu, sağlık raporlarının uzatılmadığı ve yeni sağlık raporu almanın hastanelerin faaliyette olmaması nedeniyle olanaklı olmadığı, tüm bu olumsuzlukların aileleri sıkıntıya düşürdüğü, aynı zamanda Rehberlik Araştırma Merkezi (RAM), Millî Eğitim Bakanlığı ve kurumlar arasında iş birliğinin yeterince sağlanamadığı ve bu durumun öğrencileri mağdur ettiği ifade edilmiştir.

Engelli kişiler de diğer bireylerle aynı insan hak ve özgürlüklerine sahip olmalarına rağmen bu hak ve özgürlüklerini kullanmak istediklerinde çeşitli engellerle karşılaşmaktadırlar.

Temel insan haklarından yararlanmak engelli kişiler söz konusu olduğunda, ortaya çıkan uygulamalar ve farklı muameleler engelli bireylere yönelik ayrımcı sonuçlar doğurmaktadır. Engelli bireylerin temel insan haklarından yararlanabilmeleri ve temel hizmetlere erişebilmelerinin sağlanabilmesi için kamu idaresi, koruma, saygı gösterme ve yerine getirme yükümlülüklerini bütünüyle hayata geçirmemektedir.

Ayrıca kamu idaresi ve yerel yönetimlerin katılım mekanizmalarını işletmeyerek ihtiyaç ve hak odaklı olmaktan uzak, sürekliliği olmayan politika ve uygulamaları nedeniyle engelli bireyler hizmetlere erişememekte, pandemi-doğal afetler gibi süreçlerde arama/kurtarma ve afet sonrası yaşamsal temel ihtiyaçları karşılanamamaktadır.

Olağan dönemlerde de temel hak ve hizmetlere erişimleri ve toplum yaşamına katılımları son derece sınırlı olan engelliler, kriz süreçlerinde tehlikelere daha açık duruma gelen ve daha çok zarar görme tehlikesiyle karşı karşıya kalan gruplar arasındadırlar.

Kriz dönemlerinde arama/kurtarma, sağlık hizmeti, destekleyici sosyal hizmetler gibi hizmetlere erişimde dezavantajlı durumda bulunan ve çoğu zaman diğer bireylerden farklı ihtiyaçları olan engellilerin bu hizmetlerden yararlanmalarının sağlanabilmesi, bu bireylerle ilgili detaylı ve sistematik veriye sahip olmayı ve bu verilerin takibini gerektirmektedir. Bu şekilde, kriz süreçlerinde, zaman kaybetmeden ve yerinde müdahaleler ile ihtiyaç sahiplerine (engelli çocuklar, kadınlar ve ileri yaştaki engelli bireyler gibi), ihtiyaçları özelinde yaşamsal destek sağlanması olanaklı olabilecektir.

Bilindiği üzere, ülkemizin de tarafı olduğu BM Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesi'nin, "İnsani Acil Durumlar ve Tehlikeli Durumlar" başlığını taşıyan 11. Maddesinde yer verilen; "Taraf Devletler, uluslararası insanî hukuk ve uluslararası insan hakları hukuku dahil olmak üzere uluslararası hukuk çerçevesindeki kendi yükümlülüklerine uygun olarak savaş durumları, insanî acil durumlar ve doğal afetlerin meydana gelmesi dahil olmak üzere tehlikeli durumlarda engelli kişilerin korunması ve güvenliğinin sağlanması amacıyla gerekli bütün önlemleri alacaklardır." düzenlemesi ile sözleşmenin tarafı bulunan devletler, tehlikeli durumlarda engelli kişilerin korunması ve güvenliklerinin sağlanması amacıyla gerekli bütün önlemleri almakla yükümlü kılınmışlardır.

Ülkemizde 06 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş'ın Pazarcık ilçesi merkezli meydana gelen deprem 11 kenti etkilemiş, özellikle Hatay, Kahramanmaraş ve Adıyaman kentleri başta olmak üzere, büyük can kaybı ve hasara yol açmıştır.

Yaşanan deprem afeti ardından anlaşılmaktadır ki gerek merkezi idare ve gerekse de yerel yönetimlerin, deprem ve benzeri afetlerin yaşanması sürecinde, afet sonrası

gerçekleştirilecek uygulamalarla ilgili olarak engellilere yönelik kapsayıcı herhangi bir politika ve programı bulunmamaktadır.

Deprem gibi doğal afetlerin gerçekleştiği olağanüstü süreçler, yaşamın olağan akışının, yapılan düzenlemeler ve alınacak tedbirlerle devam edebilmesi için özel politika ve planlamalar gerektirmektedir. Yaşanan deneyim, ülkemizin bir deprem bölgesi olduğu gerçeğinden bütünüyle uzak, şehircilik ilkeleri ve planlama esasları doğrultusunda deprem dirençli yerleşim alanları oluşturulmadığını, engelli bireyler gibi yaşamlarını sürdürebilmek için farklı ihtiyaçları bulunan bireyler yönünden ayrıştırılmış ve nitelikli veri olmadığını göstermektedir. Şüphesiz böylesi süreçlere yönelik ulusal ve yerel düzeyde öncesinde mevcut bir politika ve programın oluşturulmamış olması, ortaya çıkan ya da çıkabilecek yaşamsal tehditleri derinleştirmektedir.

Afet süreçlerinde, gerek merkezi idarenin gerekse yerel yönetimlerin engellilerle ilgili nitelikli ayrılmış veriye sahip olmaları yanında arama/kurtarma faaliyetleri yürütülmesinde yer alacak görevlilerin, engelleri nedeniyle farklı ihtiyaçları olabilecek engellilerle ilgili farkındalıklarının bulunması yanında, afet süreçlerine yönelik bilgilendirme araçlarının dezavantajlı tüm gruplar için kapsayıcı olması bu bireyler yönünden yaşamsal önem taşımakta olup ancak bunun gerçekleşmesi halinde olumlu sonuçlar alınabilecektir. Bu amaçla, sesli ve görsel bilgilendirme araçları ile farklı ihtiyaçları bulunan bireylerin ihtiyaçları özelinde özel bilgilendirici araçlara gereksinim bulunmaktadır.

Bu süreçte, engelli bireylere yönelik arama/kurtarma ve kurtarma sonrası bakım desteğinin sürekliliğinin sağlanmasına yardımcı kararlar almak ve uygulamalar yapmak, öncelikle kamu idaresi tarafından gerçekleştirilmesi gereken yükümlülüklerdendir. Ancak, yaşanan deprem afeti sürecinde, engelli bireylerin, ihtiyaçlarını kapsayıcı, kurtarma, bakım, sağlık ve barınma hizmetlerine erişim konusunda, herhangi bir karar ve uygulama olmadığı görülmektedir.

Diğer taraftan, kurtarma faaliyetleri ardından oluşturulan yaşam alanlarının, engelli bireylerin bağımsız yaşam hakkını kullanmalarına olanak tanımayacak şekilde tasarlanması, aynı zamanda farklı ihtiyaçları bulunan bireyler yönünden özel hayatlarının ihlali sonucunu doğurmakta, afet nedeniyle yaşanan olumsuzlukları derinleştirmektedir.

Özetle; afet bölgesindeki çalışmalar afetin hemen sonrasında olduğu gibi şu anda da engelli kişiler için yeterli değildir. Tüm kamu idarelerinin, sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarını yürütürken engelli kişilerin ihtiyaçlarını gözetmesi gerekmektedir. Adana Barosu Engelli Hakları Komisyonu olarak bizler ise tespitlerimizden yola çıkarak çözüm üretmek ve bu doğrultuda mevcut mekanizmaları işletmek için çalışmalarımızı sürdüreceğiz.